

TARBIYASI QIYIN VA XULQ ATVORIDA OG'ISHLIKLAR BOR O'QUVCHILAR BILAN OLIB BORILADIGAN PSIXOPROFILAKTIK ISHLAR

*O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi
Andijon viloyati boshqarmasi
Andijon shahar 5-son texnikumi psixologi
Xalmatova Gavharoy Arabjanovna*

Annotatsiya: Tarbiyasi qiyin va xulq-atvorida og'ishliklar bor o'quvchilar bilan ishlash ta'lim muassasalarida pedagogik va psixologik faoliyatning murakkab, ammo nihoyatda muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Hozirgi globallashuv va axborot oqimi kuchayib borayotgan davrda bolalar va o'smirlar ongiga salbiy tasir ko'rsatuvchi omillar ko'paymoqda. Bu esa, ayrim o'quvchilarning xulq-atvori va tarbiyasida jiddiy muammolar vujudga kelishiga sabab bo'lmoqda. Shuning uchun tarbiyasi qiyin, xulq-atvorida og'ishliklar bor o'quvchilar bilan samarali ishlash uchun chuqur o'ylangan, tizimli va uzluksiz psixoprofilaktik tadbirlarni tashkil etish zarurdir.

Kalit so'zlar: psixoprofilaktika, deviant xulq, tarbiyasi qiyin o'quvchilar, ijtimoiy moslashuv, baholash usullari, psixologik yordam, ota-ona bilan ishlash, guruhiiy trening, emotsional qo'llab-quvvatlash, konfliktlarni bartaraf etish.

Psixoprofilaktika—bu psixologik muammolar va og'ishlarni oldindan aniqlash, ularni bartaraf etish yuzasidan chora-tadbirlar ko'rish, shuningdek, bu kabi o'quvchilarning sog'lom, ijtimoiylashgan shaxs bo'lib shakllanishini ta'minlashga qaratilgan kompleks faoliyatdir. Ushbu faoliyatni amalga oshirishda quyidagi asosiy yo'nalishlarni ajratib ko'rsatish mumkin: avvalo, tarbiyasi qiyin o'quvchilarda xulqqa ta'sir etuvchi tashqi va ichki omillar chuqur tahlil qilinadi; muammoli vaziyatlarning ildiz sabablarini aniqlash uchun oilaviy tarbiyani, atrof-muhit ta'sirini hamda psixologik portretini o'rganishga alohida e'tibor qaratiladi. Ko'pincha bolalarning xulqi oiladagi muhit bilan bevosita bog'liq bo'ladi, shuningdek, ularning do'stlari, maktabdagi qiyinchiliklar, o'ziga ishonmaslik kabi omillar ham o'quvchi ruhiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi sabablar sirasiga kiradi. Bu holatlarning oldini olish va bartaraf etish uchun maktab psixologi, sinf rahbari, pedagog va ota-onalar hamkorligida maqsadli psixoprofilaktik ishlar olib boriladi. Masalan, maktab miqyosida o'tkaziladigan maxsus psixodiagnostika orqali o'quvchilarda yuzaga kelayotgan muammolar aniqlanadi. Bunday tekshiruvlar ko'pincha testlar, so'rovnomalar, suhbatlar ko'rinishida bo'ladi. Natijalarga qarab, har bir o'quvchiga individual yondashuv rejasi ishlab chiqiladi [1].

Individual yondashuv ularning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlari, oilaviy shart-sharoitlarni hisobga olgan holda olib boriladi. Psixologik suhbatlar asosida o'quvchining dardi, ichki dunyosi, qalbida to'plangan muammolar aniqlanadi va do'stona, ishonchli muhitda hal qilinadi. Shu bilan birga, bunday o'quvchilar uchun rag'batlantiruvchilar, ya'ni ijobiy namunalar va motivatsiya beruvchi mashg'ulotlar o'tkazish samarali natija beradi. Bu mashg'ulotlar orqali ular o'zini jamiyatning bir bo'lagi sifatida his qilishi, o'ziga ishonch hosil qilishi va o'z salohiyatini to'g'ri yo'naltirish imkoniga ega bo'ladi. Bundan tashqari, ijtimoiy-psixologik treninglar, rolli o'yinlar, munozara va ishonchli suhbatlar orqali o'quvchining jamoadagi o'rni, o'zaro munosabatdagi xatolari, hissiy holati va boshqaruvchanligi tahlil qilinadi. Bunday usullar nafaqat o'quvchining xulqini, balki u orqali sinfdoshlar, do'stlari va oiladagi a'zolar bilan ijobiy munosabatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Aynan qiyin tarbiyali va og'ishliklarga ega o'quvchilar bilan ishlaganda ijodiy yondashuv, ochiq muloqot, shaxsiy qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olish kerak. Bunday holatda, o'quvchining muammoni ochiq aytishi va birgalikda yechim topishi eng to'g'ri yondashuvdir. Muvaffaqiyatli psixoprofilaktik ishlar olib borishda bir necha sohalar vakillarining hamkorligi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, maktab psixologi pedagoglar bilan hamkorlikda muntazam ravishda seminar va treninglar o'tkazadi, ota-onalar uchun psixologik maslahatlar beriladi, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar rejalashtiriladi. Chunki, faqatgina maktab ichida emas, balki oilada ham bolaga to'g'ri munosabat bildirilishi, unga e'tibor, mehr-muhabbat ko'rsatilishi kerak. O'quvchi va oila o'rtasidagi ishonch muhitini kuchaytirish maqsadida psixolog va sinf rahbari ota-onalar bilan suhbatlar tashkil etadi, muammolar va ularning yechimlarini birga muhokama qiladi. Ota-onalarga farzandi bilan ochiq va ishonchli bo'lish, bolani eshitish va har bir harakatiga xolisona baho berish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tarbiyasi qiyin va xulqi og'ishli o'quvchilarning ijtimoiy moslashishiga alohida e'tibor berish kerak. Ularni turli klub va to'garaklarga, jamoaviy loyihalarga, sport musobaqalari, san'at va texnik yo'nalishlardagi tadbirlarga jalb qilish, ijobiy do'stlar muhiti yaratish samarali natija beradi. Bu orqali bolalar jamiyatning faol va ijobiy a'zosi ekanini his qiladi, o'zini qadrlash hissi, ijtimoiy faollik, hamjihatlik va birdamlik kabi fazilatlarini o'zlashtirib boradi [2].

Bunday o'quvchilarni nazorat qilish, doimiy kuzatish va dinamikani o'rganish ham psixoprofilaktikaning muhim jihatlaridan biri hisoblanadi. Maktab psixologi har oyda yoki haftada bunday o'quvchilar ruhiy holatini tekshirish, xulqidagi o'zgarishlarni qayd etadi. Zarur bo'lsa, shifokor, ijtimoiy pedagog, mahalla faollari bilan hamkorlikda keng qamrovli ishlar amalga oshiriladi. Psixoprofilaktik ishlar davomida do'stona, mehribon va ishonchli munosabatlar muhitini yaratish foydali hisoblanadi. Muammoga ega bolaning dardi tinglanadigan, maslahat va yordam so'rashi mumkin bo'lgan ochiq eshik muhitining mavjudligi esa eng asosiy omillardan

biridir. Psixoprofilaktik ishlar samaradorligi uchun aniq maqsadlarga yo'naltirilgan, individual rejalashtirilgan mashg'ulotlar tashkil etiladi. Har bir o'quvchi bilan ishlashning alohida strategiyasi ishlab chiqiladi va bu strategiya vaziyatdan kelib chiqqan holda doimiy ravishda yangilanib boriladi. Ana shundagina ijobiy natijalarga erishish mumkin. Sababi, har bir o'quvchining karakteri, qiziqishlari va ehtiyojlari turlicha bo'ladi, shuning uchun ularga yondashish ham o'ziga xos bo'lishi talab etiladi [3].

Ayrim psixoprofilaktik usullar orasida musobaqa, loyihalar, uy vazifalari, savol-javoblar va bahs-munozarali ishlarning samarasi yuqori bo'ladi. Masalan, bolalarni o'z muammosini tasvirlashga, badiiy yoki amaliy ishlarda ifodalashga undash, ularga o'z hissiyotini ochiq ifoda etish uchun imkon berish psixologik yengillik keltiradi. O'quvchilar uchun okrugidagi muassasalar, shuningdek, mutaxassislar ko'magi, maslahati ham bunday ishlarda sezilarli natija beradi. Inson psixikasining eng nozik nuqtasi—bu ishonch va samimiyatdir. To'g'ri yondashuv, mehribonlik va etarli e'tibor yordamida tarbiyasi qiyin, xulq-atvorda og'ishliklarga ega bolalar ijtimoiy hayotga qaytariladi, shaxs sifatida o'zini rivojlantiradi. O'quvchi ruhiyatidagi salbiy og'ishlarni barvaqt anglash uchun doimiy monitoring va differensial yondashuv zarur. Maktablarda guruhli va individual mashg'ulotlar orqali ijtimoiy moslashuv, ijobiy o'zgarish, sog'lom ruhiy holat shakllanadi. Har bir bosqichda o'quvchi o'zini jamiyatda zarur va kerakli deb his qilishi uchun shart-sharoit yaratiladi. Ijtimoiy, psixologik, pedagogik hamda oilaviy yondashuvlarning uzviyligi, o'zaro hamkorligi asosida samaradorlik ortadi. Psixoprofilaktika—odatda, rejalashtirish, tahmin qilish, oldini olish va bartaraf etish bosqichlarini o'z ichiga oladi. O'quvchi bilan ishlash jarayonida pedagog va psixolog unga doimiy dalda, yordam ko'rsatadi, shaxsiy yutuqlariga faol baho beradi. Bu usul orqali o'quvchilar orasidan yetakchilar, ixtisoslashgan hamjamiyatlar ajralib chiqadi, g'oyalari ro'yobga chiqariladi [4].

Ta'lim muassasalaridagi bunday ishlar yosh avlod ongini ijtimoiy yomon oqimlardan saqlash, ularni to'g'ri yo'naltirish, o'ziga ishonchli, mustaqil fikrlaydigan, mehribon va vatanparvar qilib tarbiyalashga xizmat qiladi. Fan va taraqqiyot tarafiga kelgan o'quvchilarning xatti-harakati, o'zini tutishi, o'z mas'uliyatini tan olishi mustahkamlanadi. Ta'lim boshqaruvchilari va pedagogik jamoa sa'y-harakati natijasida tarbiyasi qiyin va xulq-atvorda og'ishliklar bo'lgan bolalar ham jamiyatga qaytariladi, sog'lom va barkamol shaxs bo'lib voyaga yetadilar. Yuqoridagi yondashuvlarning barchasi bir maqsadga yo'naltirilgan: bolani ijtimoiylashgan, barkamol shaxs etib kamolga yetkazish. Har qanday muammo, og'ish, injiqlik yoki xulq-atvordagi o'zgarishlar chuqur tahlil qilinsa va vaqtida to'g'ri choralar ko'rilsa, bunday o'quvchilarning ijtimoiy hayotdagi muvaffaqiyati ta'minlanadi. Maktab, oila va hamjamiyat vakillari bir yoqadan bosh chiqargan holda, bolani esa ishonchli do'st

sifatida muomala qilsa, xulq-atvordagi har qanday muammoni bartaraf qilish mumkin bo‘ladi [5].

Xulosa: Natija o‘laroq, psixoprofilaktik ishlar nafaqat tarbiyasi qiyin yoki og‘ishliklarga ega bolalarning hayotida, balki barcha yosh avlodda mustahkam ijtimoiy qadriyatlarni tarbiyalash, sog‘lom ruhiy muhit va ijobiy guruh atmosferasini yaratishda muhim o‘rin tutadi. Qiyin tarbiyalanadigan o‘quvchilar bilan ishlarni to‘g‘ri tashkil etish orqali muassasada sog‘lom muhit barqarorlashadi, bolalar o‘z zamondoshi, ustozlari va do‘stlari bilan doimo ochiq va erkin muloqotda bo‘lishi uchun zamin yaratiladi. Shu orqali jamiyatning kelajagiga o‘z hissasini qo‘shuvchi ajoyib shaxslar voyaga yetishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alimov, S. A. (2020). "O‘quvchilarda deviant xulq-atvor profilaktikasining psixologik asoslari." *Pedagogika fanlari*, 3(2), 55-62.
2. Azimova, M. X. (2018). "Maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarda ijtimoiy moslashuv muammolari." *Zamonaviy ta’lim*, 2(5), 102-108.
3. Baxromova, G. M. (2021). "O‘quvchilarda og‘ishli xulq-atvor psixoprofilaktikasi: muammo va yechimlar." *Psixologiya va hayot*, 4(11), 76-82.
4. G‘ulomova, M. (2020). "Tarbiyasi og‘ir bolalar bilan ishlashda zamonaviy psixologik yondashuvlar." *Kasb-hunar ta’limi*, 6(3), 49-55.
5. Islomov, R. N. (2019). "Maktab o‘quvchilari xulq-atvorining og‘ishish sabablari va ularning oldini olish choralari." *Milliy pedagogika*, 12(4), 112-119.
6. Karimova, Y. T. (2017). "O‘quvchilarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirish yo‘llari." *Uzluksiz ta’lim*, 3(7), 88-93.
7. Murodov, B. A. (2019). "Ijtimoiy moslashuvda muammoli bolalarga psixoprofilaktik yordam ko‘rsatish." *Barkamol avlod*, 2(9), 57-62.